

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Του Δ. Ν. Μαρωνίτη

Η Α ΞΑΝΑΠΩ κι εγώ το τροπάρι μου για την παιδευτική και εκπαιδευτική μας παράκρουση. Αφενός: απεργίες, πορείες, καταλήψεις σκηνοθετούν έναν, ψευδεπίγραφο μάλλον, υπέρ πάντων αγώνα. Αφετέρου: εξαγγελίες αλλεπάλληλων αιφνιδιαστικών μέτρων, απειλές και δηλωσιακές πρωτοβουλίες συστήνουν τσαλίμια ενός ζογκλέρ, που κάνει τις επιδείξεις του μεταξύ Βουλής, Καστρίου και Υπουργείου Παιδείας. Μέσα στη γενική δαδούρα κοντεύουμε να ξεχάσουμε ακόμη και τους τίτλους των πραγματικών προβλημάτων που έχουν στριμώσει την Ανώτατη Παιδεία μας και τη Γενική μας Εκπαίδευση στον φαύλο κύκλο τους. Μας μπουκώσε η σκόνη της ρητορείας και από τις δυο μεριές. Ας ξαναθυμηθούμε, λοιπόν, περί τίνος πρόκειται με κάποια τάξη και σειρά.

1. Οι δαπάνες της πολιτείας για την παιδεία και την εκπαίδευσή μας εξακολουθούν, παρά τα λεγόμενα και τα καθημερινώς εξαγγελλλόμενα, να είναι, συγκριτικά και απόλυτα, πολύ χαμηλές, με αποτέλεσμα να παρατείνεται και να επιδεινώνεται η μιζέρια όλων μας: δασκάλων και μαθητών. Δίκαιη και νόμιμη επομένως κάθε διαμαρτυρία στο κεφάλαιο αυτό, φτάνει να τη συνοδεύει στοιχειώδης και πειστική επιχειρηματολογία. Κάτι που σπανίως συμβαίνει. Με αποτέλεσμα η κοινή γνώμη να σχηματίζει την εντύπωση ότι ο εκπαιδευτικός πληθυσμός της χώρας θεωρεί τον εαυτό του τάξη εξ' ορισμού προνομιακή που διεκδικεί από την πολιτεία προνομιακή μεταχείριση. Ούτε μια επαρκής στατιστική στη δημοσιότητα που να δείχνει την κραυγαλέα ανισοκατανομή του κονδυλίου για την παιδεία σε σύγκριση με τους άλλους τομείς της οικονομίας και της παραοικονομίας μας. Και επιπλέον μαξιμαλιστικά αιτήματα, εξ' ορισμού απραγματοποιήτα: 15% λ.χ., πλήρης στεγαστική κάλυψη του φοιτητικού πληθυσμού ή και συνταξιοδότησή του. Με την αναπόδραστη μάστιγα υπόθεση ότι ο σπουδαστικός κόσμος αποτελεί σήμερα, από οικονομική και κοινωνική άποψη, διακεκριμένη και ομοιογενή τάξη, ανάλογη της εργατικής ή και της δημοσιοϋπαλληλικής.

2. Ο προγραμματισμός εξώλου, τόσο της κυβέρνησης όσο και του αρμόδιου Υπουργείου, εξακολουθεί να μετεωρίζεται μεταξύ θεσμικού πληθωρισμού και νομικής ή διαταγματικής ακυριολεξίας. Νομοθετήματα και διατάγματα διαδέχονται το ένα το άλλο και ααφούν το ένα το άλλο, δημιουργώντας συνεχώς κενά αέρος και ναυτία στους επιβάτες της Ανώτατης Παιδείας και της Γενικής Εκπαίδευσης. Επιμένω στα προχειρότερα και πασίγνωστα ήδη παραδείγματα:

α) Η Στοιχειώδης Εκπαίδευση, ενώ παραμένει αμήχανη ακόμη μπροστά στο τεράστιο πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού, επιδίδεται σε θεαματικές ασκήσεις μοντερνισμού και μεταμοντερνισμού, τόσο ως προς τη μέθοδο διδασκαλίας, όσο και ως προς τις παιδαγωγικές της αρχές.

β) Το Λύκειο, ενώ βρίσκεται χρόνια τώρα παγιδευμένο σ' ένα αναχρονιστικό και αντιφατικό προς το Γυμνάσιο πρόγραμμα σπουδών, αλληθώρησε κοιτάζοντας, πότε από τη μια και πότε από την άλλη μεριά, τις πόρτες των ΑΕΙ και των ΤΕΙ, ετοιμάζοντας προπάλτων υποψήφιους αποτυγχόντες.

γ) Έξι χρόνια ύστερα από την ψήφιση του Νόμου - Πλαισίου για τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, κυβέρνηση και αρμόδιο Υπουργείο αρνούνται να αποφασίσουν τον τύπο μεταπτυχιακών σπουδών που προκρίνουν· φοβούνται να εφαρμόσουν τα σχετικά άρθρα για την αποκλειστική απασχόληση των πανεπιστημιακών δασκάλων· συντηρούν το επαίσχυντο σύστημα των διδακτικών συγγραμμάτων, κτλ. κτλ.

3) Από τη δική του πλευρά ο εκπαιδευτικός κόσμος (δάσκαλοι και μαθητές) αντί να εκπονεί δικές του συγκροτημένες προτάσεις για τη λύση των εκπαιδευτικών προβλημάτων και να τις ιεραρχεί σε ορθολογικό πλάνο εφαρμογής των, αναπαράγει τις «φλοεκπαιδευτικές» συνταγές των κομμάτων, που η δηλωμένη ή αδήλωτη σκοπιμότητά τους είναι κατά κανόνα η ψηφοθηρία στο χώρο της σπουδάζουσας, όπως λέγεται, νεολογία.

Και εδώ η ευθύνη της Ανώτατης Παιδείας ελέγχεται μεγάλη. Γιατί αν το διακριτικό της γνώρισμα από τη Γενική Εκπαίδευση είναι ο φιλελεύθερος και ερευνητικός της χαρακτήρας και η πιο ελευθερία στάση της απέναντι στην εξουσία, προς υπεράσπιση των περιφημων ακαδημαϊκών ελευθεριών, τότε η αδράνειά της και η ατροθυμία της να συντάξει και να προβάλει δικά της εκπαιδευτικά πρότυπα πρέπει να θεωρηθούν σημεία αρχιμωμής ή και προχωρημένης υποταγής της στην επίκαιρη κομματική μηχανή. Εδώ όμως χρειάζεται να καθυστερήσω περισσότερο και να εξηγηθώ.

Ω ΣΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ κατάκτηση των μεταδικτατορικών χρόνων στο χώρο της Ανώτατης Παιδείας μας και της Γενικής μας Εκπαίδευσης

προβάλλεται συνήθως η κατάργηση της προϋπάρχουσας υποκρισίας που ήθελε εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους αμέτοχους στα πολιτικά δρώμενα του τόπου και της εποχής. Η πολιτικοποίηση του εκπαιδευτικού πληθυσμού θεωρήθηκε έτσι επιβεβλημένη και ευπρόσδεκτη. Και θα ήταν όντως ευπρόσδεκτη, αν πράγματι επρόκειτο για πολιτικό προβληματισμό· όχι αναγκαστικά σε θέματα μόνο εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά κυρίως σ' αυτά. Αντ' αυτού μαθητικός και σπουδαστικός κόσμος αφενός, διδακτικό προσωπικό αφετέρου παραιτήθηκαν από οποιαδήποτε ουσιαστική πρωτοβουλία να μορφώσουν και να υπερασπιστούν δικές τους προτάσεις για τα εκπαιδευτικά πράγματα, και ανέθεσαν το ρόλο αυτόν και την αντίστοιχη ευθύνη στα κόμματα.

Δεν ισχυρίζομαι δέδαια ότι κακώς η εκάστοτε κυβέρνηση και η συμπληρωματική αντιπολίτευση

“...Το εκπαιδευτικό μας σύστημα καταγγέλθηκε, δικαίως αλλά καθ' υπερβολήν, ως κατάφωρα αναχρονιστικό, ιεραρχικό και εντέλει αυταρχικό. Η κατηγορία αυτή εντοπίστηκε αφενός στις σχέσεις διδασκόντων και διδασκόμενων, αφετέρου στην εξάρτηση των υφισταμένων από τους προϊσταμένους τους στο εσωτερικό του διδακτικού σώματος. Συμβολικό και αθέραίο δείγμα αυταρχικής συμπεριφοράς θεωρήθηκε ο παλαιού τύπου τακτικός πανεπιστημιακός καθηγητής, που συγκέντρωνε, στην περιοχή της προσωπικής του έδρας, όλες τις αποφασιστικές αρμοδιότητες: ερευνητικές, διδακτικές και διοικητικές.

αρίζουν και προβάλλουν πρότυπα εκπαιδευτικής πολιτικής, που αντιστοιχούν στις πολιτικές και ιδεολογικές επιλογές τους, αφού το δικαίωμα αυτό τους το παρέχει το Σύνταγμα. Το κρίσιμο όμως ερώτημα βρίσκεται αλλού: γιατί ο ίδιος ο χώρος της Γενικής Εκπαίδευσης και κυρίως της Ανώτατης Παιδείας, στο εσωτερικό του, δεν θέλησε και δεν μπόρεσε, δεκατρία χρόνια, να αρθρώσει τις δικές του εκπαιδευτικές προτάσεις; Και τούτο συνέβη, μολονότι τα Πανεπιστήμια μας διαθέτουν Τμήματα Πολιτικής και Παιδαγωγικής Επιστήμης, των οποίων εξ' ορισμού η αποστολή δεν είναι μόνο περιγραφική και ιστορική, αλλά και προγραμματική ή ακόμη και κανονιστική. Υποθέτω ότι κανείς δεν αμφιβάλλει ότι στο εσωτερικό της Ανώτατης Παιδείας δεν παράγεται σήμερα πολιτική και πολιτιστική σκέψη, δρώσα και επίκαιρη, πολύ περισσότερο δεν μορφώνονται πρότυπα εκπαιδευτικής πολιτικής με τα μέτρα και τα μέσα της επιστήμης. Στην καλύτερη περίπτωση η εκπαιδευτική κοινότητα δηλώνει την κατάφασή της ή την αντίθεσή της με την κυβερνητική εκπαιδευτική πολιτική, σε επίπεδο πολύ γενικό και αόριστο· στη χειρότερη διεκπεραιώνει τις σχετικές εντολές των κομμάτων, αφού στο μεταξύ έχει μοιραστεί σε κομματικές μερίδες που αντιστοιχούν, με αντιγραφικό μάλιστα τρόπο, στη σύνταξη της κομματικής μηχανής. Στις ελάχιστες περιπτώσεις που μέσα στα Πανεπιστήμια πήγαν να διαμορφωθούν, για επιμέρους έστω ζητήματα (λ.χ. για τον τρόπο εκλογής των πρυτανικών αρχών, τα διδακτικά συγγραμματα ή τις μεταπτυχιακές σπουδές), κάποιες διακεκριμένες προτάσεις ως προς τις αντίστοιχες προτάσεις των κομμάτων, η τύχη τους υπήρξε προορισμένη στην αποτυχία: μετρήθηκαν αμέσως οι προτάσεις αυτές, ήδη στο εσωτερικό της πανεπιστημιακής κοινότητας, με τα μέτρα της κομματικής σκοπιμότητας (κυβερνητικής ή αντιπολιτευτικής), και θεωρήθηκαν άλλοτε ουτοπικές, άλλοτε τεχνοκρατικές και συνήθως αντιδραστικές. Με αυτούς τους όρους η πρώτη ματαιώσή τους ήταν έργο εύκολο και είχε ως συνέπεια την περιθωριοποίηση ή και την εξόντωση των πανεπιστημιακών δασκάλων που θέλησαν να τις υπερασπιστούν.

Κι ωστόσο εκκρεμούν μείζονα προβλήματα της παιδείας και της εκπαίδευσής μας που, αν δεν αντιμετωπιστούν στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού χώρου εγκαίρως και με στοιχειώδη υπευθυνότητα, θα οδηγήσουν αργά ή γρήγορα στον εκφυλισμό, αν δεν έχουν κιάλας οδηγήσει. Ένα δυο παραδείγματα, για να συνεννοηθούμε· από τα λιγότερο πρόσκαιρα τώρα και προφανή.

Ε ΔΩ ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΑ χρόνια το εκπαιδευτικό μας σύστημα καταγγέλθηκε, δικαίως αλλά καθ' υπερβολήν, ως κατάφωρα αναχρονιστικό, ιεραρχικό και εντέλει αυταρχικό. Η κατηγορία αυτή εντοπίστηκε αφενός στις σχέσεις διδασκόντων και διδασκόμενων, αφετέρου στην εξάρτηση των υφισταμένων από τους προϊσταμένους τους στο εσωτερικό του διδακτικού σώματος. Συμβολικό και αθέραίο δείγμα αυταρχικής συμπεριφοράς θεωρήθηκε ο παλαιού τύπου τακτικός πανεπιστημιακός καθηγητής, που συγκέντρωνε, στην περιοχή της προσωπικής του έδρας, όλες τις αποφασιστικές αρμοδιότητες: ερευνητικές, διδακτικές και διοικητικές.

Στην καθάριση ακριβώς του τακτικού καθηγητή σκόπευσε ο πανεπιστημιακός θεσμικός νόμος 1268 του 1982, και στη θέση του έβαλε το σώμα που ονομάστηκε «Διδακτικό και Ερευνητικό Προσωπικό». Συγχρόνως

ο ίδιος θεσμικός νόμος αναγνώρισε στον φοιτητικό πληθυσμό ισότιμα δικαιώματα συνδιοίκησης και υπερέχουσα δύναμη στην ανάδειξη κάποιων πανεπιστημιακών αρχών. Μπορούμε λοιπόν να μιλάμε για συντονισμένη επιχείρηση που απέδωσε στον πληρη εκδημοκρατισμό της Ανώτατης Παιδείας, και τούτο θα πρέπει καταρχήν να εκτιμηθεί, ως θήμα θετικό. Παρά ταύτα υπολείπονται κάποια ερωτήματα που απορρέουν από τη ριζοσπαστική αυτή αλλαγή, αλλά παραμένουν αναπάντητα, δημιουργώντας στο κρίσιμο αυτό κεφάλαιο παθολογικές εμπλοκές μόνον, οι οποίες (και όταν δημοσιεύονται, τροφοδοτούν μάλλον τη δημοσιογραφική περιέργεια, κάποτε και τον ιδιωτικό ναρκισσισμό). Τα διαιτητών επίτηδες με αφέλη και προκλητικό τρόπο, για να φανεί η αιχμή τους:

1. Αν η προφανέστερη αρχή της πολιτικής δημοκρατίας είναι το δικαίωμα της πλειοψηφίας να επιβάλλει στη μειοψηφία τις επιλογές και τις εντολές της, μπορεί άραγε και επιτρέπεται ασυζητείτα να περάσει η πλειοψηφική αυτή αρχή αναλλοίωτη και στο χώρο της Εκπαίδευσης; Είναι τόσο αυτονόητο ότι η γνώση (σχολική και πανεπιστημιακή) οφείλει να υπακούει στη γνώμη της πλειοψηφίας, όταν μάλιστα η γνώμη αυτή δεν διαμορφώνεται σ' ένα ομογενές από γνωστική άποψη πλαίσιο, όπως είναι λ.χ. το σύνολο ενός πανεπιστημιακού σημερινού τμήματος, που το συναποτελούν διδάσκοντες και διδασκόμενοι;

2. Μήπως η σχεδόν πλήρης εξίσωση των διδασκόντων μεταξύ τους και η διοικητική τουλάχιστον ισοτιμία διδασκόντων και διδασκόμενων ανατρέπουν ένα, παραδοσιακό έστω, εκπαιδευτικό πρότυπο που διακρίνει ωστόσο τον ώριμο από τον δόκιμο δάσκαλο και τον δάσκαλο από τον μαθητευόμενο. Μήπως η κατάργηση στο κεφάλαιο αυτό κάθε ιεραρχικής διάταξης μέσα στα Πανεπιστήμια ακυρώνει τελικά την ίδια την ιδιότητα και την αρμοδιότητα του δασκάλου; Ο σωρείτης αυτός ερωτήσεων δεν εξυπακούει και την καταφατική τους απόκριση· η σύνταξη του όμως είναι κατά τη γνώμη μου λογικά και μεθοδολογικά απαραίτητη, αν πρόκειται να οριστεί το υποκείμενο πρόβλημα με στοιχειώδη νηφαλιότητα και επιστημονική. Γιατί το ζήτημα δεν είναι μόνο η δημαγωγική καταδίκη ενός ξεφληνμένου εκπαιδευτικού προτύπου· ζητούμενο παραμένει και η συνεπής σύνταξη του νεωτερικού προτύπου, που η νομιμότητά του δεν επιτρέπεται να ορίζεται μόνο αρνητικά, όπως συνήθως ως τώρα συμβαίνει. Αλλά συνεχίζω τις αφελείς ερωτήσεις μου:

3. Μήπως η πλήρης αντιεραρχική άρθρωση της

πανεπιστημιακής, τουλάχιστον, κοινότητας βρίσκει σε λανθάνουσα ή και κραυγαλέα αντίθεση και αντίσκη προς την έντονα ακόμη ιεραρχημένη πολιτική και οικονομική ζωή του τόπου; Μήπως το αντιεραρχικό Πανεπιστήμιο αποτελεί άλλοθι εκμεταλλεύσιμο για λειτουργεί ανενόχλητα η σαφώς ιεραρχική κοινωνία μας σε όλα τα λοιπά επίπεδα και κυρίως κομματικής μηχανής; Αλήθεια τι θα συνέβαινε απόφοιτοι των Πανεπιστημίων μας μετέφρα αναλλοίωτο το αντιεραρχικό τους μένος στην επόμενη επαγγελματική τους σταδιοδρομία ή στην παροκομματική τους ένταξη;

Ε ΔΩ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ και να τελειώσει αμήχανη αυτή επιφυλλίδα, που κύριο στόχο είχε να υποδείξει την ατροθυμία ή και την σκηνηρία εκπαιδευτικού χώρου να σχηματίζει δικά του εκπαιδευτικά πρότυπα, για να μπορεί να διαλέγεται αποτελεσματικά και υπεύθυνα με την κυβερνητική και αντιπολιτευτική εξουσία, τουλάχιστον σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Θα υποστημιώσω ωστόσο ακόμη μία σχετική παρατήρηση με όλους τους κινδύνους να θεωρηθώ αθεράτευτος και παλιοκαρίσιος μοραλίστας· από αυτούς που φαίνεται να δδελύσσεται γνωστός κοινωνιολόγος μας, αντιεξουσιαστής κι αυτός και πλήρως αντιεραρχικός μέσα στην εξουσιαστική και ιεραρχική του σχύρωση και την αντιγραφικό τύπου αυτοεπίκρυψη του. Να τι θέλω να πω:

Η σημερινή σοσιαλίζουσα εξουσία και η προοδευτική και αριστερή μας αντιεξουσία φαίνεται να συμφωνούν τελικά σ' ένα πράγμα: ότι η γνώση είναι και πρέπει να μένει ή να γίνει επιτέλους στην εποχή μας αποτελεσματικό εργαλείο παραγωγής. Οι οποιεσδήποτε διαφορές προκύπτουν κυρίως ως προς τον τύπο και στους όρους της παραγωγικής διαδικασίας, την οποία καλούνται να υπηρετήσουν η σχολική και η πανεπιστημιακή γνώση. Με την εξαίρεση της «δημοκρατικής συνείδησης» και της «πολιτικής εγρήγορσης», που υπερηφανεύεται ότι υποστηρίζει σήμερα προγραμματικά η παρεχόμενη γνώση, δεν φαίνεται κανένας πια να απασχολεί η σκόπευση της γνώσης και σε κάποιον τύπο ποιητικής, θητικής ή και φιλοσοφικής αρετής, όπως λ.χ. το ήθελαν όχι μόνο ο «ιδεαλιστής» Πλάτων αλλά και ο «ρεαλιστής» Αριστοτέλης. Γνώση και αρετή τείνουν στον τόπο μας και στις μέρες μας να πάρουν οριστικό διαζύγιο. Και μη ρωτήσετε τι εννοώ σήμερα με τον όρο αρετή, όταν όλα τα αρεταλογικά συστήματα και οράματα φαίνεται να έχουν χρεωκοπήσει. Εννοώ απλά και σταράτα σύγχρονες απαντήσεις στο πρόβλημα του καλού και του κακού, της δικαιοσύνης και της αδικίας, της ιδιωνικής και της δημόσιας συμπεριφοράς, της επίδειξης και της απόδειξης στοχαστικής ικανότητας και όρεξης, και άλλα συναφή και έστω τετριμμένα. Για να μην καταλήξουμε να μένουμε αποσβολωμένοι, όπως λ.χ. το έκανε σε απογευματινή εφημερίδα γνωστή και καλοπροαίρετη τηλεκριτικός, ακούγοντας ποιητές της ερεχθόνης γενιάς του '80 να υπερασπίζονται με πάθος το «ιδιωτικό τους όραμα», σε αντίθεση προς τα ξεφλημένα συλλογικά οράματα παλαιότερων και πρόσφατων ποιητικών και μη γενιών.

Αλήθεια τι πάει να πει «ιδιωτικό όραμα»; Στο βαθμό που η λέξη «ιδιότης» κρατά ακόμη και τις δύο παλιές της σημασίες (της ιδιωνικής απομόνωσης αλλά και της ιδιωνικής) δύσκολα μπορεί να συνταχθεί με τη ρητορική έστω έννοια και λέξη «όραμα», η οποία εξ' ορισμού βλέπει και γύρω και προς τα έξω· και προς τα πίσω και προς τα μπρος. Αν πάλι με το επίθετο, «ιδιωτικό» και το ουσιαστικό «όραμα» υποδηλώνεται η απογοήτευση, απλά και μόνον, από προηγούμενες αρεταλογικές, πολιτικές και πολιτιστικές, προτάσεις, τότε η δήλωση αυτής της απογοήτευσης έχει γίνει ήδη από μείζονες και ήσσονες ποιητές μας εδώ και πολλά χρόνια, με τρόπο μάλιστα καταλυτικό. Τι καινούριο λοιπόν συνεισφέρουν στο κεφάλαιο αυτό οι νεώτατοι ποιητές της καλπάζουσας ήδη γενιάς του '80, που να δικαιολογεί την έκσταση της συμπαθούς τηλεκριτικού;

Τ ΕΛΕΙΩΣΑ και συμπεραίνω, με τον δικό μου πάντα, εν πολλοίς αυθαίρετο, πάντως όχι ιδιωτικό τρόπο: η κρίση της παιδείας και της εκπαίδευσής μας μπορεί να μετρηθεί σχετικά εύκολα είτε μόνο με ποσοτικούς δείχτες, είτε μόνο με ποιοτικούς. Δύσκολος είναι ο συνδυασμός ποσότητας και ποιότητας· η ανάδειξη της ποιότητας μέσα και πέρα από την ποσότητα. Ας πούμε: η μετάφραση της πληροφορίας σε υπόθεση στοχαστικής εργασίας. Ή αλλιώς: η πρόοδος από την εκπαίδευση στην παιδεία. Όσο το αποφασιστικό αυτό άλμα δεν επιχειρείται, το κακό θα συνεχίζεται και θα επιδεινώνεται. Και η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού κόσμου θα διχάζεται με το γνωστό πια τρόπο: ή θα καταπνύνουν αδιαμαρτύρητα τα κυβερνητικά εκπαιδευτικά χάρτια ή θα τα φτύνουμε φωνασκώντας και διαμαρτυρόμενοι, πιπλώντας συγχρόνως ο καθένας μας το αντίστοιχο κομματικό του χάρτι. Παράδειγμα πρόχειρο προς επαλήθευση: οι επικείμενες φοιτητικές εκλογές και πιο πέρα· η επιθύρνα τελετή της 25ης Μαρτίου και η αναμενόμενη 21η επέτειος της επάρατης 21ης Απριλίου. Οφόμεθα και ζητώ συνγνώμη για τους σκόδιμους αρχαισμούς.